

FOTO NATIONAAL ARCHIEF

Druk bezocht stemlokaal bij de gemeenteraadsverkiezingen in Zwolle in 1967, toen er nog een opkomstplicht was.

Bijzonder lage opkomst? Een **opkomstplicht** biedt uitkomst

Als maar de helft van kiezers stemt, ondermijnt dat de legitimiteit van de uitslag. Verplicht stemmen reflecteert de mening van het hele electoraat, stellen *Kristof Calvo* en *Simon Otjes*.

Slechts 50 procent van de kiezers kwam opdagen bij deze gemeenteraadsverkiezingen, in principe het hoogtepunt van onze lokale democratie. De opkomst was flink lager dan vier jaar geleden. Toen kwam nog 55 procent van de kiesgerechtigden stemmen. We kunnen een aantal redenen bedenken waarom de opkomst juist nu laag is, na een ellenlange formatie en een aanslepende coronacrisis. In die periode zagen we in elk geval een scherpe dip in politiek vertrouwen. Mensen die geen vertrouwen hebben, komen minder vaak stemmen. Tijdens deze lokale campagne waren de voorpagina's bovendien volledig begrijpelijk - gevuld met de verschrikking in Oekraïne, eerder dan met de ideënstrijd over lokale kwesties.

De lage opkomst is echter niet het afgelopen jaar ontstaan. Sinds 1966 daalt de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen gestaag. In 1966 stemde nog meer dan 90 procent van de kiezers - toen nog met een opkomstplicht. De gemeentelijke coalities zijn sindsdien steeds breder en daardoor minder uitgesproken. De taken die de lan-

delijke politiek over de heg gegooid heeft bij de gemeenten zijn terechtgekomen bij intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, waardoor gemeenteraden steeds minder bepalen. De Nederlandse kiezer heeft bovendien geen stem in de keuze van de burgemeester en slechts indirect in de keuze van de wethouders. Door dit alles is de band tussen een uitgebrachte stem en het gevoerde beleid erg zwak.

Hoewel de redenen voor de lage opkomst wellicht talrijk en uiteenlopend zijn, is er wel één oplossing die kan zorgen voor meer participatie: de herinvoering van de opkomstplicht. Nederland heeft die plicht in 1970 afgeschaft. Maar juist de opkomstplicht, die bijvoorbeeld in België nog steeds geldt bij de landelijke verkiezingen, zorgt ervoor dat de volksvertegenwoordiging de beste weerspiegeling is van de wil van alle burgers. Het geeft de verkiezingsuitslag en wat daarmee gebeurt in gemeenteraden, colleges, parlementen en regeringen meer legitimiteit.

Zo'n opkomstplicht is de beste manier om vorm te geven aan het uitgangspunt van politieke gelijkheid. De stem van ie-

dere burger moet immers even zwaar tellen in het gemeentebestuur en het landelijk beleid. Want het zijn juist specifieke groepen kiezers die als eerste afhaken in een stelsel zonder opkomstplicht: mensen met een kleinere portemonnee, mensen met een migratie-achtergrond, jongeren en mensen met een praktische opleiding.

De verkiezingsuitslag reflecteert zo niet de mening van de hele bevolking, maar vooral van mensen die het al goed voor elkaar hebben. Wanneer bepaalde groepen afhaken, wordt het minder dwingend om de problemen aan te pakken, waar juist zij mee te maken hebben. Zoals woningnood, discriminatie en de verschillen in kansen tussen wijken. Immers, de kiezers die daarmee te maken hebben, laten hun stem minder vaak horen. Als de politieke ongelijkheid groter is, groeit ook de sociale ongelijkheid, de ongelijkheid tussen generaties en economische ongelijkheid.

Een belangrijk argument tegen de opkomstplicht is dat mensen in vrijheid moeten kunnen beslissen om gebruik te maken van hun stemrecht. De dreiging van een boete voor thuisblijvers zou

slecht passen bij het idee van vrije verkiezingen. Maar is dat wel zo? We dwingen in een democratische rechtsstaat heel veel af: belasting betalen, stoppen bij rood licht, ziektekostenverzekeringen. Dat doen we omdat we als gemeenschap én als lid van die gemeenschap er daardoor op vooruitgaan. Datzelfde geldt voor stemmen. We hebben een gedeeld belang dat de volksvertegenwoordiging de wensen van de burger zo goed mogelijk weerspiegelt. En ook ieder van ons heeft een belang dat onze stem wordt gehoord.

De herinvoering van de opkomstplicht zal ook een rijkere kiescampagne opleveren. Een groot deel van de campagnes van partijen is nu immers gericht op het mobiliseren van de eigen achterban. Met gerichte online-advertenties proberen partijen eenmalig de eigen potentiële kiezers te mobiliseren. Als hun eigen smaldeel van het electoraat meer opkomt dan anderen, hebben partijen een voordeel. Het voordeel van een opkomstplicht is dat de politiek zich volop kan richten op inhoudelijk overtuigen. Omdat gaan stemmen vanzelfsprekend is, kunnen partijen focussen op hun programma's, idealen en personen.

Hoe krijgen anti- en apolitieke burgers een stem in een stelsel van opkomstplicht? Ook daar is een oplossing voor te bedenken: blanco stemmen vertalen in lege zetels. Kiezers hoeven in zo'n geval niet op een partij te stemmen. Met een blanco stem kunnen ze dan het signaal geven dat ze het niet eens zijn met het gevoerde beleid en bestaande aanbod. Deze prikkel verplicht politici om kiezers echt te overtuigen en ook tussen de verkiezingen door op te komen voor de geloofwaardigheid van de politiek als geheel.

Kortom, een stelsel zonder opkomstplicht is altijd een stelsel van minder democratie en minder betrokkenheid. Een stelsel met opkomstplicht is democratische winst. De historische lage opkomst bij deze gemeenteraadsverkiezingen is een goede reden de herinvoering van de opkomstplicht minstens sterk te overwegen.

Kristof Calvo is Kamerlid voor de Vlaamse Groenen en fellow bij het wetenschappelijk bureau van GroenLinks. **Simon Otjes** is universitair docent Nederlandse Politiek aan de Universiteit Leiden.